

ÖMER SEYFETTİN'İN “BAHAR VE KELEBEKLER” HİKÂYESİNDE KADIN OKURLUĞU*

*Pelin ASLAN AYAR***

Öz: Ömer Seyfettin'e göre Türkçülük hareketi siyasetten toplumsal yaşayışa, dilden okuma yazma alışkanlıklarına kadar hayatın her noktasında köklü bir değişimi içermeli ve bu değişim içinde millilik, temel gaye hâline getirilmelidir. Yazar, konuşma diliyle arasındaki mesafeyi kapatmış bu dille milleti modernleştirecek mevzuları işleyen kitapların yazılması gerektiğini savunur. Bu doğrultuda yazmak, onun için kendi idealindeki modernleşme projesini ve toplumda aksak bulduğu sorunlara dair çözüm önerilerini çok daha geniş kitlelere anlatabilmek demektir. Yazarlar artık dili ve içeriği ile faydasız olan, mevcut toplumun sorunlarına dair hiçbir şey söylemeyen Şark etkisindeki eserlerden farklı, yeni eserler yazmalı ve Garp taklitçiliğinden de kurtulmalıdır. Ömer Seyfettin, öngördüğü yeni ve ideal toplumda okuma alışkanlıklarının da değişmesini talep eder. Ona göre toplumun geneli tarafından anlaşılacak bir dille, millî zevk ve terbiyeye uygun, çağın getirdiği sorunlara değinen, toplumsal problemlere çareler arayan eserler okunmalıdır. Bu tarz eserlerin sayısının yeterince tatmin edici bir seviyede olmadığını düşünen yazar, 1911'de bu amaçla kaleme aldığı *Bahar ve Kelebekler*le hem yeni lisanı, yeni edebiyatı örnekler hem de arzuladığı modern toplumda kadının edinmesi gereken yeni konumu okuma eylemiyle ilişkilendirerek değerlendirir. Bu bağlamda bu makale, modernleşme reformlarıyla değişen ve dönüşen Osmanlı'da zihin ufuklarını genişleten, başka yaşam biçimlerinin olabirliğinin farkına varan yeni nesil kadının, bu farkındalığı okuma edimi üzerinden nasıl kazandığına, okumanın işlevine odaklanır ve Ömer Seyfettin'e göre “doğru” eserin nasıl tanımlandığını, “doğru” okumanın neden son derece önemli olduğunu *Bahar ve Kelebekler* üzerinden tartışır.

Anahtar kelimeler: Ömer Seyfettin, “Bahar ve Kelebekler”, kadın okurluğu, farkındalık, II. Meşrutiyet.

The Female Readership in Ömer Seyfettin's “Bahar ve Kelebekler” Story

Abstract: According to Ömer Seyfettin, Turkism must realize radical changes in all parts of life from political and social life, to writing and reading practices; and nationalism must be its main target. He purports the authorship of books whose language is close to colloquial dealing with issues about the modernization of the nation. Writing in this fashion meant that he would be able to explain to a much wider audience his ideal modernization project and to propose solutions to the problems he finds unsystematically dealt with in society. According to his opinion, authors must write new literary works different from the influence of Eastern literature whose language and content are no longer useful to society and

* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 12.08.2021 - 15.02.2022

** Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kocaeli, Türkiye. aslan.pelin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8877-1739.

should eradicate works imitating Western literature. Moreover, Ömer Seyfettin calls for change in reading practices for his envisaged new, ideal society. According to him, literary works should be read in a language understood by the general public, with content appropriate to national taste and education, addressing the problems brought by the age, and seeking solutions to social problems. Thinking that such works have yet to reach a sufficient level, in 1911 he writes a story, “Bahar ve Kelebekler” which is an example of the new language, the new literature he advocated. In his story, he also evaluates the new place women should have in his ideal modern society associating them with readership. In this context, this article focuses on how Ömer Seyfettin, in this story, defined what “correct work” means and how important “correct reading” is for the new generation women who expanded their mental horizons and realized the possibility of other life styles in the ever transforming, though the modernization reforms, Ottoman Empire.

Keywords: Ömer Seyfettin, “Bahar ve Kelebekler”, woman readership, awareness, Second Constitutional Period.

Giriş

II. Meşrutiyet sonrası geliştirilen düşünce hareketlerinin başında Ömer Seyfettin’in *Genç Kalemler* dergisinde yayınladığı “Yeni Lisan” makaleleriyle cisimleşen Milliyetçilik, Türkçülük gelir. Mevcut dilin “eski”, “anlaşılmaz” hatta “ölü” kabul edildiği, dilde Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtularak sadeleşmenin hedeflendiği bu makalelerde Ömer Seyfettin sadece dille değil, edebiyatla ve genel anlamda toplumun durumuyla ilgili tespitlerde bulunup çeşitli çözümler ileri sürer. Ona göre Eski edebiyat, İran; Tanzimat sonrasında gelişen edebiyat ise Fransız taklididir. Eski edebiyat, ahlaka aykırı hatta “iğrenç”; Türkçenin tamamen sunileştirildiği, tatsız ve manasız salon edebiyatı olarak nitelendirdiği Garp etkisindeki edebiyat ise çalıntı eserlerle doludur ve her iki edebiyatın da artık geride bırakılıp millî ve millete faydalı bir edebiyat anlayışının benimsenmesi elzemdir (Argunşah, 2001b, ss. 103-104). İçinde bulunulan çağda zaferler sadece ordularla değil ilim, fen ve edebiyatta gösterilecek ilerlemeyle de kazanılabilir (Argunşah, 2001b, s. 112). Ömer Seyfettin, makalelerinde ilan ettiği millî dil, millî edebiyat ve çağı yakalamış bir toplum projesi içine okur-yazarlık meselesini de dâhil eder. Yeni lisanla yazılacak kitapların herkes tarafından anlaşılacağını, daha çok sevilip daha çok satacağını savunur ve çağdaşı genç yazarlara seslenerek “Dünküleri taklit etmekte devam ederseniz, bir gün nihayet onlar gibi meyus olarak yazı yazmaya tövbe edecek, ‘otuz milyonun lisanı’ diye telif ettiğiniz kitabın beş yüz satılmadığını, kâğıt parasını çıkaramadığını görerek müteessir olacaksınız.” (Argunşah, 2001b, ss. 112-113) uyarısında bulunur. Yazar, yeni lisanla yazılmış ve toplumu geliştirecek mevzuları işleyen “doğru” eserleri okuyacak yeni bir edebiyat kamusu oluşmasını arzular. Ona göre Osmanlı’da mevcut hâliyle

kitaplar, okurlarla buluşmamakta; okurlara temas edecek kitaplar da yazılmamaktadır.

Ömer Seyfettin, hangi eserlerin okunup okunmadığı hakkındaki yargılarını kendi okurluk deneyimi ve beğenisini genel bir ölçüt olarak kabul ederek Ruşen Eşref ile yaptığı röportajda açıklar. Çocuk yaşta zevk alarak okuduğu, kendisini edebiyata yönlendiren divanların bugün artık ancak hususi bir eğitim sonucu okunabilecek durumda bulunduğunu ve genel okur kitlesi için devrinin kapandığını öne sürer: "(...) bugün artık edebiyat-ı atıkamıza hiç taraftar kalmadığı için bu bahse bile değmez sanırım. Divan edebiyatı! İşte nihayet edebiyat tarihi için bir saha!" (Birinci ve Sağlam, 2002, s. 159). Divanlardan sonra da okunmaya değer çok fazla eser yoktur. Namık Kemal'den iyiyi, güzeli, doğruyu öğrenmiş; Abdülhak Hâmid'i anlamamış, Recaizade Mahmut Ekrem'in Nijat için yazdıklarını beğenmiş, Tevfik Fikret'in *Rûbab*'ını okumuş, Halit Ziya'nın eserlerini teknik açıdan çok takdir etse de dilini skolastik bulmuş, genel olarak Servet-i Fünun neslinin dilin önemini kavrayamadıklarından başarısızlığa uğradıklarını iddia etmiştir (Birinci ve Sağlam, 2002, ss. 159-160). Zikrettiği isimlerin hiçbirinin onun idealindeki yazarlıkla, ürettikleri eserlerin de idealindeki "doğru" eserlerle örtüşmediği aşikârdır. Nitekim kendisi de mevcut edebiyatı, "çorak" olarak etiketleyerek çorak edebiyatın "şenlenmesi" (Birinci ve Sağlam, 2002, s. 160) için eser üretiminin artması gerektiğini savunur. Yazara göre hızlı bir şekilde "millî, milletin mizaç, terbiye ve temayülüne uygun" (Argunşah, 2001b, s. 160) eserler ortaya konmalıdır. Hem yeni lisanla yazılacak hem millileşmeye hizmet edecek hem de günün meselelerini ele alarak toplumun modern dünyayı yakalamasını sağlayacak doğru eserler zaman kaybetmeden üretilmeli, *Genç Kalemler*'in teoride ortaya koyduğu fikirler, pratiğe dökülmelidir. Böylece yazarlar, kendi modern devlet ve vatandaşlık tahayyüllerini kitapları aracılığıyla ortaya koyarken yazılanlar, herkes tarafından anlaşılacağı için kitaplar çok satacak ve yazarlar, emeklerinin karşılığını maddi olarak da alabilecek (Argunşah, 2001b, s. 112). Tüm bunlar sayesinde yazarlık da okurluk da canlı ve etkileşimli bir hâle gelecektir. İşte Ömer Seyfettin'in bu amaçlarla kaleme aldığı ilk hikâye, *Bahar ve Kelebekler*dir. Hikâye, 21 Nisan 1911'de (8 Nisan 1327) "Yeni Lisanla" ibaresiyle *Genç Kalemler* dergisinin ikinci cildinin birinci sayısında yayımlanır. Hikâyenin iki karakteri de kadındır ve Ömer Seyfettin, hikâyede II. Meşrutiyet sonrası değişen yeni sosyo-politik ortamda kadınların durumunu ele alır. Zaten 1909'daki "Müstakbel Validelerine" yazısıyla kadın konusuna dair yazmaya başlamış ve Türk kadınının çağdaşlaşmasının ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır.

1910'da *Hüsün ve Şiir*'de yayınladığı "Maarif ve Kadınlar" ve "Kadınlar ve Maarif" başlıklı yazılarıyla kadınları bir milletin ilerlemesindeki ölçüt olarak konumlandırmıştır. O, medeniyette yükselebilmek için kadınların eğitim yoluyla zihinsel dönüşümlerini gerçekleştirmeleri gerekliliğinin

kaçınılmazlığını vurgular hatta bilgisiz kadınların yer aldığı medeniyetlerin çökmeye mahkûm olduğunu öne sürer (Argunşah, 2017, s. 60). Yazar, *Bahar ve Kelebeklerde* de ilerleme hedefleyen bir siyasi söyleme rağmen bu ilerlemeden payını alamayan kadınların durumunu ele alır. Hâkim anlatıcı aracılığıyla modernleşmenin siyasi bir hedef hâline geldiği, toplumsal yapının değiştiği ve kadınların zihinsel dönüşümlerinin belli bir aşamaya ulaştığı böyle bir zamanda Osmanlı'nın kapalı toplum yapısında sıkışıp kalmış “yeni” kadın ile yeni durumdan hoşnut olmayan “eski” kadın üzerinden sadece modernleşmenin kadın cephesindeki yansımalarına değil, kadınların okurluğuna dair görüşlerini de dile getirerek okunması gereken eserlerin tematik dünyası konusundaki fikirlerini de paylaşır. Bu bağlamda bu yazının amacı, okumanın kadının zihinsel dünyasını aydınlatmadaki rolüne ve bu aydınlanma sonucu sorgulanan kadının kimlik inşasındaki işlevine yakından bakmak, bunu yaparken de Ömer Seyfettin'in kendi okuma tercihlerini göz önünde bulundurarak zihin dünyasındaki “ideal” Türk kadını için nasıl bir okurluk önerdiğini ve bu okumanın “doğru” bir biçimde yapılmasının neden son derece hayati olduğunu *Bahar ve Kelebekler* üzerinden tartışmaya açmaktır.

1. Değişen Çağa Rağmen Kadınların Değişmeyen Koşulları

II. Meşrutiyet'in özgürlükçü, eşitlikçi ve ilerlemeci bir gelişmeyi arzulayan siyasi söyleminde kadınlar artık “başlı başına bir değer” ve “insan” olarak önemsenir ve kadınlara haklarını verme gerekliliği dillendirilir. Türkçüler de bu görüşleri açıkça savunur (Sancar, 2020, s. 91). Osmanlı'nın modernleşen eğitim ve sosyal kurumlarından yararlanarak medeniyet anlamında değişmiş, dönüşmüş ve gelişmiş bir düzeye eriştiklerini savunan erkekler, kendilerine kıyasla kadınların modernleşen dünyaya ayak uyduramadıklarını düşünür ve bu konuda çözümler önerirler (Sancar, 2020, s. 84). Ömer Seyfettin de bu Türkçü aydın erkeklerin önde gelenlerinden biridir. O da kadın ilerlemesini tıpkı çağdaşları gibi Argunşah'ın ifadesiyle “erkeğin medeniyet yolunda verdiği mücadeleye ve nesillerin doğru yetiştirilmesine daha doğru ve etkin bir katkıda bulunmak” (2017, s. 62) amacıyla desteklese de *Bahar ve Kelebeklerde* neslin biricik eğiticisi olarak anneliğe ya da erkeğin yanında onu doğru temsil etmeye vurgu yoktur. Hikâye, kadına çoktan kavuşmuş olması gerekirken hâlâ mahrum kaldığı haklarını hatırlatma amacı taşır. Bunu da eski ve yeni kadının yaşamından kesitler göstererek gerçekleştirir.

Bahar ve Kelebekler, güzel ve davetkâr bir nisan gününde dışarıdaki havaya aldırmandan ev içinde öylece susup duran eski ve yeni kadının tanıtımıyla açılır. Kadınlardan biri doksan yedi yaşındaki büyük nine, diğeri ise on sekiz yaşındaki genç torundur. Hikâyesini aktardığı karakterleri yorumlayan, onlarla ilgili yargılarını saklama gereği duymayan hâkim anlatıcının genç kız için henüz hikâyenin hemen başında ifade ettiği “Genç, esmer kız, yeni neslin son Türk kadınlarının, o asla tatmin edilemeyecek olan ebedî kederiyle bulutlanan siyah

gözlerini kitabından ayırmayarak" (Argunşah, 2001a, s. 115) şeklindeki sözleri, görevinin Ömer Seyfettin'in metin içindeki sözcülüğünü yapmak olduğunu ilan eder niteliktedir. Yazarın Türkçülük hareketiyle birlikte yeşertilmeye çalışılan yeni hayatta, değişen koşullarda, yukarıda değinildiği üzere, kadınların durumu konusunda tavrı bellidir ve okurlarının da kendisi gibi tavrı almalarını ister. Erol Köroğlu, Ömer Seyfettin'in oluş hâlinde ele aldığı millî kimlik aracılığıyla okurlarını millet olma yolunda yönlendirirken bunu kolayca hissedilmeyen bir Tanrısal anlatıcı üzerinden duyguların eğitilmesiyle gerçekleştirdiğini ileri sürer (2006, s. 144). *Bahar ve Kelebekler*de de yazar, duyguların eğitimini her aşamada göz önünde bulundurarak kadın kimliğine dair görüşlerini okurunun da zihnine zerk etmeye çalışır. Bu yüzden hikâyede durumlara, büyük ninenin de genç kızın da hâkim anlatıcının da gözünden bakılır. Gökhan Reyhanogulları, odak değişimini tematik derinliğe bağlı olarak anlatıcının her aşamada konum değiştirmesi şeklinde yorumlar. Ona göre anlatıcı, ilk konumunu büyük nineden yana alır. Hikâye ilerledikçe anlatıcı, genç kızdan yana konumlanır ve daha derin bir tavrı alır. Anlatıcının son ve üçüncü konumu ise iki karakterden birini desteklemek veyahut eleştirmek şeklindeki ilk iki konumundan ayrılarak yazarı temsil eden kendi düşünsel tavrını ortaya koymayı amaçlar (2020, ss. 134-158). Anlatıcının konum değiştirmesi, Ömer Seyfettin'in ona yüklediği ideolojik işlevden kaynaklanır çünkü onun bu hikâyedeki temel hedefi, II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı'nın modernleşme sürecinde kadın haklarının açıkça ifade edilen konuların başında yer almasına rağmen bu konuda henüz hiçbir ilerleme kaydedilememiş olmasını eleştirmektir.

Yazar, bu eleştirisini genç kızın odağından olaylara bakan anlatıcısı aracılığıyla net bir şekilde ifade eder:

Hayalinden, bir sene evvelki gürültüleri, sevinçleri, nutukları, tiyatroları, konferanslarıyla Meşrutiyet'in ilanı geçiyor, hâlâ edebî tükenmez el şakırtılarını, alkış kâbuslarını işitir gibi oluyordu. O günler kendileri için ne mes'ut idi. Bir an, bu siyah, sıkı esareten azat edileceklerini, insanlık hakkına nail olacaklarını ümit etmişlerdi. Ah, bu ümit, nasıl çabucak sönmüş, söndürülmüş; bu hayal, nasıl, ne feci bir surette kırılmıştı... Düşünüyor, ağlamak istiyor, titriyordu. Lakin... Lakin, istikbalden bir şey ümit edemezler miydi? Türk kadınlığı, bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tesadüfî, tabii bir ıstıfa sayesinde harika hâline gelen hüsnüyle, zekâsıyla, bir Avrupalı kadın gibi insanlık sahnesine çıkararak, ihtiramalar, perestişler önünde yükselmeyecek miydi?... Bugünkü tevekkül, daha ne kadar devam edebilirdi? (Argunşah, 2001a, s. 122)

Meşrutiyet'i ilan eden siyasi irade, söylem düzeyinde kadın haklarından bahsetse de, alıntıda verildiği gibi, rejim değişikliği üzerinden bir sene geçmesine rağmen zihnini özgürleştiren, ev dışı bir yaşamın farkına varan, erkeklerle eşit bir biçimde hayatın içinde olması gerektiğini anlayan kadın için değişen bir şey olmamış, vaatler yerine getirilmemiş, somut ve tatmin edici

girişimlerde bulunulmamıştır. Oysa günün modernleşen Türk kadını, “Avrupalı” hemcinsleri gibi insanlık sahnesindeki yerini almak arzusunda. Hikâye merkezine bu sorunu yerleştirip değişen çağa rağmen koşulları değişemeyen bir genç kadını bu kadınların temsilcisi olarak okura sunarken, okumayı hem sorunun derinliğini kavratan hem de kadınların bu sorunu fark etmelerini sağlayan bir eylem olarak ortaya koyar.

2. Yeni Kadının Değişmeyen Koşullarına “Frenkçe” Kitaplar Aracılığıyla Uyanması

Kitaplar, o dönemin kadınlarını Avrupalı hemcinslerinin yaşantılarından haberdar eder. Bu dönemi çalışan Senem Timuroğlu, üst orta sınıf kadınlarının okuyarak farklı yaşam biçimlerinden haberdar olduğu, romanlarda romantik aşkla tanıştığı bilgisini verir (2020, s. 153). Kitaplarda anlatılan, kadınların mahrum kaldığı dış dünya oldukça başkayken kadınlar, bu dünyaya dâhil olamamanın sıkıntısını duyar ve hüznünü yaşar. Bu bağlamda kitaplar, kadınlara hem dayatılmış rollerle örülü ev içi yaşamın alternatiflerini gösterirken, onları aydınlatırken hem de bu ev içi yaşama katlanmanın yegâne yolu olur. *Bahar ve Kelebekler*deki genç kız da “pencereden çiçek, kır kokuları, deniz, dalga fısıltıları getiren, tatlı bir nisan rüzgârına” (Argunşah, 2001a, s. 115) hiç aldırmadan gözlerini ayırmaksızın “siyah maroken kaplı bir kitap” (Argunşah, 2001a, s. 115) okur. Anlatıcı, “Arkasındaki, görmek istemediği şu pencerenin dışındaki gürültülü, kokulu bahara, niçin bu kadar yabancı duruyordu.” (Argunşah, 2001a, s. 117) diyerek genç kızın mutsuzluğunu, kendi istediği biçimde karışamadığı için tüm güzelliğiyle ve karmaşasıyla uyanan dış dünyaya küskünlüğünü, onu izlemek değil aslında yaşamak istediğini okura açıkça belli eder. Bu yaşantıdan mahrum genç kız, ninesiyile sohbet etmek ya da başka bir ev uğraşısıyla meşgul olmak yerine kendisini okumaya vermiştir. Davetkâr bahar karşısında pasif bir seyirci olmayı reddederken büründüğü ruh hâliyle dış dünya ile kitaplar üzerinden ilişki kurmayı tercih eder görünmektedir. Kitabına dalmışken ninesinin kendisine seslenmesiyle okuma eylemini durduran genç kızın elindeki kitap, bir romandır. Genç kız hem okuma eyleminin bölünmesinden hem de ninesinin sorduğu sorulardan hoşnutsuzdur. Ninesinin romanın neden bahsettiği sorusunu “Hiç.” (Argunşah, 2001a, s. 116), “Fransızca bir roman işte...” (Argunşah, 2001a, s. 117) gibi cevaplarla geçiştirmesi sadece okuma eyleminin kesintiye uğramasından duyduğu hoşnutsuzluğu göstermez, eski nesle ait olan ninesinin yenileşen ve değişen bir dünyada kadınların durumunu anlatan bir kitaba bigâne kalacağını düşündüğünü, bu anlamda okuma alışkanlıklarının çoktan değiştiğini de gösterir. Genç kızın “Sevinçten, saadetten mahrum kadınlar” yani “Biz... Türk kadınları...” (Argunşah, 2001a, s. 117) açıklamalarıyla tanıttığı kitap, Pierre Loti’nin *Les Désenchantées* (Mutsuz Kadınlar) adlı kitabıdır. Kitapta anlatılanlara genç kızın kendisini kaptırması, romandaki kadınlarla duygudaşlık

kurması seçilen kitabın dünyası ile yakından ilintilidir. Haremde Avrupa'ya kaçan hariciye memuru Nuri Bey'in kızları Zinnur ve Nuriye hanımlar; küçük yaşta çarşafa girerek dış dünyadan soyutlanmak, haremde kapalı kalmak, tercihleri sonucu olmayan evliliklere mahkûm edilmek gibi kadınların Osmanlı'da gördükleri aile ve toplum baskısını, kendi olmalarına izin verilmeyişinin mutsuzluğunu Pierre Loti aracılığıyla dünyaya duyurmak istemişlerdir. Fransız gazeteci Marc Hélys ile iş birlikleri sonucunda Pierre Loti ile görüşmüşler ve dinlediklerini roman hâline getiren Pierre Loti, 1906 yılında oldukça ses getiren romanı *Les Désenchantées*'i yayınlamıştır. Roman, Osmanlı'nın modern devlet olma yolunda adımlar attığı bir dönemde eğitim alıp zihin dünyalarının sınırlarını genişleten üç kadının ev yaşamına hapsoluşlarının yarattığı hayal kırıklığını ve kadınların yaşadıkları mutsuzluğu anlatır (Timuroğlu, 2020, ss. 151-152).

Hikâyedeki genç kız da tıpkı *Les Désenchantées*'in anlattığı kadınlar gibi ümitsizdir. Kapalı, تنها bir odada, anlatıcının deyimiyle bu "süslü mezarda" (Argunşah, 2001a, s. 124) tatminsiz bir yaşam sürdürmektedir. İçinde bulunduğu çağın tanık olduğu ilerlemeci anlayış, onun yaşantısında bir ilerlemeye yol açmamış; sosyal ve kamusal hayatta ona özgürleşmeyi getirmemiştir. Kitaplarla, okuduğu sayfalarla aydınlanan zihni, özgürleşen ruhu ve bedeni yine bu odanın içinde sıkışıp kalmıştır. Anlatıcı da genç kızın içinde bulunduğu ruh hâlini anlar ve ona hak vererek bir kez daha hikâyesinin temel meselesini ortaya koyar:

Kendileri, yeni nesil, okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça, iptidâî kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilal tutuşuyor, eski kadınlığın zevkle, saadete vesile addettiği dişilik kayıtları, kendilerine ateşten, demirden bir zincir gibi geliyordu. Hususî bir mabet gibi sessiz ve meçhul duran evlerine hapishane nazarıyla bakıyorlar, siyah çarşafı, kalın peçeleri ezici, soldurucu, vahşî, merhametsiz, esaret örtüleri telâkki ediyorlardı. Fakat haksız mıydılar? Mademki "terakkiden" içtinab kabil değildi ve terakki ise, mutlaka değişmek, mutlaka eskiye benzememek idi, o hâlde, asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidâî, mebnâî hâlinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hâsılı dişilikten çıkacak, hakikî kadın hâline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese bile, müsavi bulunacak, bütün mânâsıyla insan, insan olacaktı... (Argunşah, 2001a, s. 121).

Bu noktada evlerinde özel ve modern eğitim alma imkânına sahip üst orta sınıf Osmanlı kadınları için başka dillerde okudukları kitaplar, kadınlığın verili tanımlarını sorgulamaları açısından aydınlatıcı kaynaklar olmuştur. Erkeklerle ne denli eşitsiz bir konumda bulduklarını, geleneksel normların onları nasıl sıkıştırılmış ve çıkışsız bir alana hapsedtiğini kitaplar aracılığıyla sorgular hâle gelmişlerdir. Ki bu noktada genç kızın evde umutsuzca geçirdiği günlere karşın cinsiyeti belirtilmemişse de Paris'te tahsil görmesinden erkek olduğu anlaşılan

kardeşinin varlığı, kadının ve erkeklerin eşitsiz yaşamını belli eden bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir. Erkekler, Avrupa’da aydınlanma şansı elde ederken kadınlar, bedenlerinin ve yaşamlarının ipotek altında tutulduğunu fark etmişlerdir. Alıntıda vurgulandığı gibi “kuklalık”, “bebeklik”, “masumiyet” kavramlarıyla ilişkilendirilen dişilik artık onları tatmin etmez; kadınlar artık konforlu bir yaşam içinde süse indirgenmiş bir varlık, erkeği rahatlatan, ona hizmet eden bir figür olmaktan başka oluş biçimlerini kitaplar sayesinde keşfetmişlerdir. Genç kızdan yana tavır alan anlatıcı, uyanmış ve aydınlanmış kadınların eve hapsolmek yerine sosyal yaşamda erkeklerle eşit bir biçimde yer almak istediklerini ancak bunu vaat eden siyasi söyleme rağmen beklenen yenileşme ve değişimin hâlâ gelmemesini eleştirir. Zinnur ve Nuriye kardeşlerin yaşadığı mutsuzluk, Meşrutiyet’in ilanına rağmen hâlâ devam etmektedir. Hikâyedeki genç kız, bu açıdan yazarın sesini duyurmak istediği, hüsrana, hayal kırıklığına uğrayan yeni kadının temsilcisi olarak konumlandırılır.

Genç kızın hüsrana ve hayal kırıklığına uğramasının nedeni, aydınlanmış zihnini yansıtacak yaşam alanı bulamamasıyken ninesi onun, okuduğu kitaplardan ötürü bu durumda olduğunu düşünür: “Ah, işte hep bu kitaplar onları zehirliyor, onları solduruyordu. Onları, bahara, saadete yabancı bırakıyordu.” (Argunşah, 2001a, s. 117) ve düşüncelerini torununa açıkça söyler: “Şimdi siz, Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor, başka memleketlerin, başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe, kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinçten, saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah!.. At elinden o kitabı!” (Argunşah, 2001a, s. 117). Burada kullandığı sözlerden hareketle anlatıcının Ömer Seyfettin’in temsilciliğini bir süre için nineye bıraktığı düşünülebilir; nine, sitem yoluyla, hatta sert bir serzenişle Batı etkisiyle kendilikten, özden uzaklaşıp yabancı etkisine kapılmanın vahim sonuçlar doğurduğunu ifade eder. Genç kızın okuduğu kitap her ne kadar Osmanlı kadınının durumunu anlatsa da hem yabancı biri tarafından yazılmış hem de ideal erkeği, Batılı erkek üzerinden anlatmıştır. Timuroğlu, Osmanlı erkek aydınlarının Türk kız kardeşlerin Pierre Loti ile iş birliğini tasdik etmediklerini hatta bunu bir ihanet kabul ettiklerini belirtir ve *Les Désenchantées*’te Türk kızları için Batılı erkeğin en iyi seçenek gibi gösterilmiş olmasını da hazmedemediklerini ekler (2020, s. 163). Jön Türk lideri Ahmet Rıza da romandaki Doğulu kadın ve harem algısını eleştiren yazılar yayımlar (Timuroğlu, 2020, s. 164). Kitabın Türkçü erkek aydınlar tarafından sevilmediği, hoş karşılanmadığı ortadadır. Ömer Seyfettin de bu isimlerden biridir. İnci Enginün, Ömer Seyfettin’in Osmanlı Türk ve Müslüman toplumunu Pierre Loti’nin bakış açısıyla değerlendirmeyi gülünç bularak böyle bir yaklaşımla açıktan açığa alay ettiğini belirtir (2020). Ömer Seyfettin, hikâyesindeki karaktere onaylamadığı bir yazarın kitabını hararetle okutarak okumanın doğru tercihlere yönelik olmadığı sürece iyi sonuçlar vermeyeceğini nine üzerinden anlatır. Ancak bu, nineyi net bir biçimde kendisinin temsilcisi

olarak konumlandığı anlamına da gelmez. Durmuş'un da ifade ettiği üzere, yazarın genç kızdan mı nineden mi yana tavır aldığı hikâyede açık değildir (2018, s. 898). Tavrını ele aldığı meseleye göre belirleyen yazar, ninenin *Les Désenchantées* tarzı kitaplar yüzünden yeni neslin karşı karşıya kaldığını öne sürdüğü kendi lisanının güzelliğine varamamak, Frenk etkisine girerek millî benlikten uzaklaşmak gibi tehlikelerin varlığı konusunda nineyle hemfikirdir. Ek olarak yazara göre *Les Désenchantées*, içerik açısından da uygun ve doğru bir kitap değildir. Mücadele yerine umutsuzluğu aşıl原因an böyle bir roman, genç kızda olduğu gibi okuru olumsuz duygulara sevk eder. Daha da mühimi, Frenk mürebbiyelerin büyüttükleri üst orta sınıf ailelerin çocuklarına önerdikleri ya da okudukları bu tarz kitaplar, onların kendilerine ve yaşadıkları koşullara yabancılaşmalarına neden olur. Ninenin ifade ettiği üzere gençler, okudukları yabancı kitaplardaki hayatlara özenir, o hayatları yaşayanlara benzemek isterler ve kendi gerçekliklerini kavramaktan uzaklaşırlar. Bu da millî modern bir yapı oluşturmak isterken bu yapıyı daha baştan çökertecek bir tehlikedir. Ömer Seyfettin de nine gibi genç kızın okuduğu bu tarz kitapları doğru ve uygun bulmaz, desteklemez ancak unutmamak gerekir ki nineden farklı olarak o, faydalı ve anlamlı içeriklere sahip modern, Batılı kitapların okunmasına karşı değildir.

Les Désenchantées, nine aracılığıyla okunmaması gereken kitaplardan biri olarak ilan edilse de genç kız, kitabını okumakta ısrarlıdır: "Peki, büyük nineciğim, dedi, bu kitabı atayım. Okumayayım. Sonra bize müebbet ve yıkılmaz bir hapisane olan bu sıkıcı evin içinde, bu sıkı mevkufiyetin yalnızlığı içinde çıldırırım mı? Okuyor, eğleniyor, biraz teselli buluyorum" (Argunşah, 2001a, s. 117). Bu yaklaşımla kitap, eve kapatılmış kadınlar için vakti daha çekilebilir kılmanın bir yolu olarak belirir. Ömer Seyfettin'in "çorak" edebiyat vurgusuyla birlikte düşünüldüğünde yazarın hikâyenin alt metninde yeni neslin keyifle okuyacağı kitapların yerli yazarlar tarafından hâlâ yazılmamış olmasının okurları, başka seçenek olmadığı için *Les Désenchantées* gibi kitaplara mecbur bıraktığı imasında bulunduğu düşünülebilir. Genç kızın *Les Désenchantées* sayesinde "teselli bulması" da dikkat çekicidir; o, bu kitap sayesinde hemcinslerinin de kendisiyle aynı duygulardan muzdarip olduğunu öğrenip yalnız hissetmekten biraz da olsa uzaklaşır. Sibel İrzık, Jonathan Culler'in "Bir Kadın Olarak Okumak" yazısında kadınların okudukları kitaplara yönelik değer yargılarının oluşumunda kendi deneyimlerinin önemli bir rol oynadığından bahsettiğini belirtir (2005, s. 41). Kadın olarak okumak ve kadın olma deneyimi arasındaki bu açık bağ, feminist eleştiride "kadın okur hipotezi"nin ilk aşamasyken ikinci aşamada bu durum, kadın olarak okumanın kadından bir çifte talepte bulunduğunu, ondan hem verili kadın kimliğine başvurmasını hem de bu durumun yaratılmasına neden olan estetik ve siyasal varsayımları açığa çıkarmasını bekler (Argunşah, s. 43). Buna karşılık Simone de Beauvoir, Kate Millet gibi feminist yazarlar, çalışmalarında kadın olarak okumak diye özel bir

durumdan bahsetmek yerine “kadın hâline getirilmek” durumunu öne çıkararak metinleri kadınlık bilinciyle değil çok daha boyutlu bir biçimde; tarih, toplum, siyaset ve psikoloji kuramları eşliğinde yorumlamanın önemine işaret ederler. Bu manada tarihsel ve kültürel bağlamları göz önüne alarak ataerkil kültürün ve söylemin ürettiği kadın mitlerinin yanlışlığını ortaya koyan bir okuma önerirler (Argunşah, ss. 44-45). Hikâyede de genç kız her ne kadar teselli bulma, evde geçirdiği vakti eğlenceli kılma gibi nedenlerle okuyor olsa da, yukarıda alıntılanan kısımda görüldüğü üzere, genç kızın yaptığı okumanın onun içinde bulunduğu durumu yaratan koşulları da düşündüren, onlara karşı eleştirel bir tutum geliştirmeye meydan veren bir boyutunun bulunduğu okurlara bildirilir. *Les Désenchantées*’i okuyan genç kız, kitapta anlatılanlarla kendisini yeniden kurar. Okumak, onu “iptidâi kadınlık” tanımını sorgulamaya ve bu tanıma biçimlendiren koşullara dışarıdan bakmaya yönlendirir. Anlatıcının vurguladığı gibi, “dişilikten” uzaklaştırarak ona kadın “olma” süreçlerini yeniden düşündürür. Her ne kadar hikâyede aktif bir direniş görülme de kadınların ruhlarında “bir isyan”, “bir ihtilal” tutuşturur. Ev, çarşaf, peçe gibi kendilerini kamusal hayattan silen, görünmez kılan her türlü dayatmaya, her türlü esarete karşı koymaları için onları uyandırır ve bilinçlendirir. Onları “kukla”, “bebek”, “masum” gibi sıfatlarla aciz kılan tüm söylemlere karşı direniş sergilemeye teşvik eder. Bir özne olarak kendilerini gerçekleştirmelerini; zihinleri, bedenleri ve yaşamları üzerindeki erkek egemen sistemin getirdiği kısıtlamaları kabul etmemeleri gerektiğini ve eşitlik talebinin insani bir hak olduğunu gösterir. Böylece Ömer Seyfettin, yeni nesil kadınların “okudukça, anladıkça” (Argunşah, 2001a, s. 121) tüm bunların farkına varacağını açık bir biçimde ortaya koymuş olur. Genç kızda ya da onun odağından bakarak genç kızın konumunu yorumlayan anlatıcıda bu düşünceleri tetikleyen kitap, tüm olumsuzluğuna rağmen *Les Désenchantées* gibi durmaktadır. Ömer Seyfettin, hikâyesinde yazarı ve içeriği açısından onaylamadığı bir kitap olarak *Les Désenchantées*’i genç kızın düşüncelerini şekillendiren temel unsur olarak konumlandırmaz ama genç kıza kendi koşullarıyla yüzleştiren, içinde bulunduğu durumu irdeleyen bir içeriğe sahip olması *Les Désenchantées*’e, yazar istemese de, genç kıza kadın kimliğinin inşa sürecini sorgulatmış; genç kızın değişen çağa, değişen koşullara rağmen kendisinin değişmeyen durumuna uyanmasına, olanı biteni fark etmesine aracılık etmiştir.

3. Koşullar Değişirken Eski Kadının Uyanmamaktaki Israrı, Uykuyu Bölen Kâbus: “Frenkçe” Kitaplar

Ömer Seyfettin, yabancı etkisine yönelik eleştirileri konusunda zaman zaman nine ile aynı görüşleri paylaştığından anlatıcısını ondan yana konumlandırırsa da bu, nineyi “doğru”, “ideal” kadın örneği olarak kabul ettiği ve anlatıcı rolünü onda sabitlediği anlamına gelmez. Aksine hikâyede nine, genç kızın yaşadığı çağda yönelebileceği bir kible olarak sunulmaz. Hikâyede nineye yönelik

suçlayıcı bir tavır olduğu iddia edilemez ama yeni nesil, biraz da zamanında aydınlanmamış eski nesil yüzünden bu hâldedir. Bu, ninenin farkında olduğu bir durum değildir; tersine o, kendi neslini savunur: "Sevinçten ve saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı? dedi, hayır hayır, hayır. Türk kadınları asla sevinçten, saadetten mahrum değildirler. Sevinçten, saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar... Siz bozuldunuz. Siz büyük annelerinize benzemediniz" (Argunşah, 2001a, s. 117). Nine, kendi çağdaşları mesut ve neşeli iken yeni nesil kadınlarının hırçın, kederli ve tahammülsüz olmalarını "zehirleyici kitaplar" okumalarına bağlar. Belirtmek gerekir ki nine, okumaya değil okunan kitaplara öfke duyar. Zira zamanında kendisi de bolca okumuştur:

Kibar, büyük efendiler, kızlarına Fârîsi öğretir, Câmi dersi gösterirlerdi. Tuhfe-i Vehbî'yi okuturlardı. Fuzûlî'nin, Bakî'nin gazellerini ezberlerdik. "Mesnevi"yi anlardık. Mükemmel seci'ler, kafiyeler yapar, kocalarımızla müşâere eder, hafızamıza, zekâmıza, nüktelerimize onları hayran ederdik. O vakit, bir kadın için en büyük medih, "fâzıla, edibe, şâire, âkile..." idi (Argunşah, 2001a, ss. 117-118).

Ömer Seyfettin'in kendi okuma deneyiminde bir zamanlar, Eski edebiyat eserlerini okuduğu ancak yirminci yüzyılda artık bu eserleri çağın sorunlarına cevap vermede işlevsiz, dili ve içeriği açısından uygunsuz bulunduğu daha önce belirtilmişti. Bu bağlamda büyük ninenin okudukları artık diriltilmesi mümkün olmayan, diriltirse de yazarına, okuruna ve topluma bir katkı sağlayamayacak eserlerdir. O eserler başka bir çağa, yaşamın başka bir ritimde aktığı ve çoktan geçmişte kalan bir zamana aittirler:

Seksen sene evvelki hayatı birden hatırlıyordu; o vakit, erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadın birbiriyle konuşur, görüşür, eğlenirdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri, zevkleri vardı. Moda yoktu... Annelerinin esvaplarını kızları giyer, büyük ninelerinin mücevherlerini torunlar takardı. (...) Erkekler, yalnız kadınlarını tanırlar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine, doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibdâ ederlerdi... Kiraathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, kafeşantanlar, bekârhaneler, bütün bu Türk erkeklerini eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını تنها evlerde unutulmuş bir bekeği gibi bırakan felâket mahalleri yoktu. (...) Ne oyunlar, ne âdetler, ne zevkler vardı ki, bugün hepsi tamamıyla unutulmuştu. Bugün Frenkçe okumak, mütemediyen esvap değiştirmek, moda yapmak çilgınlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden, mânasız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu... Alafrangalık, bir veba gibi içimize girmiş, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, ferâcelerimizi parçalamış (...). Eşyamızı, esvaplarımızı değiştirirken, ruhlarımızı da değiştirmişti; her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. Saadet uzak bir hayale, yetişilmez bir hülyaya inkılâp etti. Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü (Argunşah, 2001a, ss. 117-118).

Görüldüğü üzere, ninenin aktardıkları ancak modernleşme öncesine ait, toplum yapısının daha kapalı olduğu, o kapalı yapının kendine has eğlence ve âdetlerini ürettiği bir zamanın içinde anlamlı olabilir. Söz konusu zaman dilimi, Batı tarzı kurum ve mekânların imparatorlukta açılmadığı, Batılı yaşayışın ve Batılı dünya görüşünün Osmanlı'ya sızmadığı, Batı etkisinin hissedilmediği bir döneme işaret eder. Nineye göre böyle bir dönemde toplumsal yaşayış, kadınlar için de erkekler için de yeterli ve tatmin edicidir ama Batılılaşma ile o dönemin büyüğü bozulmuştur. Ninenin Batılılaşma algısı, bu anlamda Ömer Seyfettin'den oldukça farklıdır. Ömer Seyfettin'in aksine o, Mitat Durmuş'un ifade ettiği üzere, "köhneleşmiş", "sürdürülemez" Doğu'nun temsilcisi olarak (2018, s. 894) değişen dünyada eskinin ısrarcılığı gibi kabul edilemez bir tavır sergiler. Eski yaşamını güzel bir rüyaymışçasına anlatır ve bu rüyadan uyandırıldığına kızgındır. Türkçeye ve Türk terbiyesine aykırı bir eylem olarak "Frenkçe okumak", nineye göre eskinin güzelliğini yitirmesinde, rüyanın kâbusa evrilmesinde en büyük paya sahiptir. Hâlbuki ninenin gençlik zamanında okumak, yukarıdaki alıntıda gösterildiği gibi, yerli eserlerle sınırlıdır ki Ömer Seyfettin'in ninenin "yerli" olarak kabul ettiği eski edebiyatın, Doğu edebiyatının etkisine bakışının son derece olumsuz olduğu vurgulanmıştı. Ninenin mutlulukla ifade ettiği üzere onun zamanında okumak ve okunan eserler; bilinç düzeyinde bir genişlemeye, farkındalık yaratmaya hizmet etmez. Genç kadınlar; seciler, kafiyeler yaparak kocalarını kendilerine hayran bırakmak, kocalarıyla hoş vakit geçirmek için okurlar; kendileri için değil. O neslin kadınları okumanın zihin açabilen, verili kimlikleri ve toplumun işleyiş düzenini sorgulatabilen, yeni görme biçimleri kazandırabilen bir eylem olabileceğinin farkında bile değildirlen. Bunların farkında olmamak o neslin tipik bir temsilcisi olan büyük nine için bir eksiklik de değildir çünkü o, toplumun mevcut işleyiş düzenine uyum sağlamış, o işleyişin kadın ve erkeklere yüklediği cinsiyet rol ve beklentilerini sorgulamadan kabul etmiş, farklı şekillerde yaşanıp yaşanamayacağını yani başka yaşam alternatiflerini hiç merak etmemiş, dünyası ona verilenlerle sınırlı olduğundan bu dünya ona yeterli ve tatmin edici gelmiştir. Ona göre kendisinin şimdiki zamandan memnuniyetsizliğine, torunun torunu gibi nice genç kadının ıstırabına, karamsarlığına, bedbahtlığına neden olan en etkili şey ise yanlış eserlerin, Frenkçe eserlerin okunuyor olmasıdır. Aslında ninenin bunu kavraması, okumanın zihniyet değiştirici bir edim olduğunu fark etmesi anlamına gelir. Ancak o, değişen zihniyete uyum sağlayamayacak kadar yaşlıdır ve yaşlılık da onu katılaştırmıştır. Okumanın erkeklerin belirlediği sınırlar içerisinde hapsolmek zorunda olmadığını, bilinçli bir okumanın kadının konumunu üreten tarihsel, toplumsal ve psikolojik süreçleri görür kılacağını ve bu yolla kadın kimliğini yeniden inşa edebileceğini kavrayamaz. Değişimi fark edemeyecek ve uyum sağlayamayacak kadar mazide saplanıp kalmıştır. Hikâyenin başında uyuklar hâlde olan, sürekli esneyen ninenin bu anlamda hikâye sona ererken

gözlerinin kapanması ve uyumaktaki ısrarı, onun hiçbir şekilde değişimin bir parçası olamayacağını göstererek eski nesil kadının bu çağda kendisine bir yer bulamayacağını kez daha vurgular. Ninenin temsil ettiği eski nesil kadınlar yanlış eserlere yönelmeleriyle yeni devrin okurları olmaktan da son derece uzaktırlar.

4. “Gözlerini Dikerek” veya “Gözlerini Kapayarak” Tenha Odalarda Hapsolan Kadın Olmaktan Kurtulmak için “Doğru” Okumak

Mitat Durmuş, dünkü nesli temsil eden büyük ninenin geçmişteki saadeti şimdiki toplumda bulamadığı, bugünkü nesli temsil eden genç kızın da Frenk mürebbiyeler elinde, Türk dil ve terbiyesinden uzakta büyüdüğü için yabancılaşarak toplumun ötekileri hâline geldiklerini öne sürer (Durmuş, 2021). Ona göre her iki kadın da kendilik bilincine varamamıştır. Durmuş, hikâyedeki örtük göndermeleri takip ederek Ömer Seyfettin'in okurdan Doğu'yu temsil eden nine ya da Batı'yı temsil eden genç kızdan başka bir temsil biçimi bulmasını talep ettiğini öne sürer ve bu temsiliyet, “Doğu'yu temsil eden değerlerle Batı'yı temsil eden değerlerin köhnemişiğe, süreksizliğe, güçsüzlüğe ve köksüzlüğe kapı açmasına olanak sunmayan bir yapı” üzerine inşa edilmelidir (2018, s. 901). Durmuş'un sözünü ettiği yeni yapıyı, bu makaledeki okumak odağını takip ederek yorumlamak da mümkündür.

Hikâyenin sonuna gelindiğinde okur, artık büyük oranda anlatıcının sesiyle baş başa kalır zira kelebek falının moral bozucu çıkmasından sonra genç kız gözlerini kitaba dikmiş, büyük nineyse uykuya dalmıştır. Her iki karakter de hareketsiz, durağan bir pozisyondayken Ömer Seyfettin'i temsil eden anlatıcı, yeniyi anlamaya asla yanaşmayan ninenin de dış dünya modernleşerek köklü bir değişim sürecinden geçerken bu değişimin bir halkası olamayan genç kızın da talihinin yaşadıkları ev, “bu kapalı تنها oda.. Bu muhteşem süslü mezar” (Argunşah, 2001a, s. 124) olduğunu söyler. Gözlerini kitaba diken genç kız da gözlerini yuman büyük nine de böylece eşitlenir gibi görünür. Ancak genç kızın “asî ve anarşist memelerine” bastırmasından, “içinden dudaklarına yükselen kalbî ihtilâli”nden bahsedilmesinden, ninenin “hayattan ziyade ölüme ve nisyana ait bir hatıra” şeklinde betimlenmesine rağmen genç kıza canlı bir benzetmeyle “çiçek” (Argunşah, 2001a, s. 124) denmesinden hikâye karakterlerinin tüm tatminsizliklerine ve çaresizliğine karşın hikâyenin en azından genç kadın okurlarının aynı tatminsizlik ve çaresizliği paylaşmaması beklenir. Çünkü anlatıcı asi bedeni özgür bırakmanın, isyanı bastırmamanın, çiçeği soldurmamanın yolunu okurlara işaret etmiştir: “Doğru” okumak. Bunu hikâyedeki genç kız yapamamıştır ama dışarıdaki kadın okur yapabilir. Buradaki okumak, sadece yazılı bir metinle sınırlı olan okumak anlamına da gelmez. Ömer Seyfettin, hayatı doğru okumayı kasteder.

Hikâyede hayatı doğru okumak, kelebek falı üzerinden verilir. Nine hayatın akışından okunan kitaplara kadar her şeyin değiştiği bu çağda eski devirlerdeki gibi yaşamadığı, genç kız çağın ondan bir kadın özne olarak kendini var etmesini beklemesine rağmen kapalı bir odada nesneleştiği için küskün ve umutsuzken kelebek falı, her ikisini daha da karanlık bir geleceğe inandırır. Genç kız, kendinden esirgenenlerin, haklarının farkına varmış olmasına karşın mahrum kaldığı hayat için mücadele etmek yerine kelebeklerin yalan söylemediğine kani olur: “(...) kelebeklerin yalan söylemediğine, zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talihinin ancak felaket, keder, ölüm olduğuna, ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, tesettürden kurtulamayacağına, evlerin, boş, تنها duvarları arasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu...” (Argunşah, 2001a, s. 123). Genç kızın düşüncelerinin hemen ardından anlatıcının yorumu gelir. “Mâzi, bâtil itikatlar, o kadar kuvvetli, müthiş idi ki, bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül kanununun o muhayyel nazarî kuvvetini esasından kırıyordu” (Argunşah, 2001a, s. 123). Ömer Seyfettin, mazi ve batıl itikatlar güçlü olduğu, insanın akılcı düşünmesinin önünde engel teşkil ettiği, hayat onlar üzerinden “yanlış” okunduğu sürece ilerlemenin olmayacağını gösterir. Ona göre maziye ya da dayanaksız inançlara göre hareket etmek, kadınları daha da umutsuz bir noktaya sürükler. Çağın mecbur kıldığı ilerlemeyi, değişimi ve dönüşümü gerçekleştirebilmek için akılcılıktan ayrılmamanın, hayatı doğru eserlerden doğru bir biçimde okumanın, kitapların dışındaki gerçek dünyayı aklın rehberliğinde yorumlamanın kadınlar için tek kurtuluş yolu olduğunu ima eder.

Sonuç

Ömer Seyfettin, *Bahar ve Kelebeklerde* II. Meşrutiyet’le birlikte önemli bir gündem meselesi hâline gelen kadın sorununu ilerleme çağının gerektirdiği biçimde, kadının medeni hayatta erkeklerle eşit haklara sahip olmasının kaçınılmazlığı üzerinden ele almıştır. Konu, dönemin ortak konularından olsa da alışlagelmiş tavra bu hikâyede rastlanmaz; kadın, millete katılacak ve onun devamını sağlayacak çocukları yetiştiren annelik üzerinden değil sadece kadın olması, insan olması açısından önemsenir. Meşrutiyet’in erkek yöneticileri, kadın haklarını yüksek sesle dillendirse de hikâyedeki genç kızın zaten haklarının farkında olduğu, Meşrutiyet’i de bu hakları nihayet teslim edeceği için coşkuyla karşıladığı anlaşılır. Genç kızdaki bu farkındalık, hikâyede de ifade edildiği üzere “okudukça”, “anladıkça” gelişmiştir. Bu noktada okumak eylemi, hikâyenin merkezinde yer alır ve hikâyeyi yorumlamada etkin bir rol oynar. Genç kız, Batılı eserler okuyarak hemcinslerinin Avrupa’da insanlık sahnesine çıktığından haberdar olmuş; *Les Désenchantées*’i okuyarak da kendi koşullarıyla yüzleşmiştir. Bir Fransız yazarın eseri Ömer Seyfettin’e göre içeriği ve uyandırdığı duygular açısından yabancılaştırıcı ve bu anlamda uygunsuzdur.

Ancak genç kız, yazarın onaylamamasına rağmen bu ve benzeri kitaplar sayesinde yaşadığı çağa ve o çağın çok gerisindeki kendi koşullarına uyanmıştır. Bu bağlamda okumak, Ömer Seyfettin'in dünya görüşünün onaylamadığı bir kitap üzerinden bile olsa hikâyede aydınlatıcı bir eylem olarak belirlemiştir. Okur için bu çıkarım mümkün görünse de yazar, doğru okumanın doğru eserler üzerinden yapılması gerektiğinin altını önemle çizer. Ona göre artık ne ninenin kendi gençlik zamanında okuduğu –ki zamanında da sadece eğlenmeye hizmet eden– Doğulu eserler ne de Türk zevk ve terbiyesinden uzak Frenk eserler, kadınlara ışık olabilecek niteliktedir. Ninenin devri zaten artık kapanmıştır ama genç kız da önünde açılan yeni devre dâhil olamamıştır. Şüphesiz başta siyasi olmak üzere bu dâhil olamamanın birçok başka nedeni vardır ama Ömer Seyfettin, bir yandan da genç kadınlara “doğru” duyguları aşılacak, onları aklın rehberliğinde “doğru” yolu gösterecek milli eserlerin yokluğunu da ima eder gibidir. Böyle eserler yazıldıkça ki *-Bahar ve Kelebekler*, söz konusu eserlere örnek teşkil etmek amacıyla yazılmıştır- kadın okurlar, sorunlarına gerçekçi ve akılcı bir şekilde yaklaşmanın gerekliliğini o eserler sayesinde idrak edecekler; hikâyede gösterildiği üzere kelebeklerden fal tutmak yerine hayata atılmanın yolları üzerinde düşünmeyi ve mücadele etmeyi öğreneceklerdir. Nitekim Ömer Seyfettin, “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı” adlı seri yazılarında doğru eserler okumaya bir kez daha vurgu yapacaktır. 1918’de kaleme aldığı seride “Yazmaya Heves Etmeden Okumak” başlıklı yazısında hayatı doğallığıyla yansıtan eserlerin okunmasını, yapıcı kusursuz bile olsa anlam yönünden güçlü olmayan, boş eserlerden uzak durulmasını salık verir (Akt. Özbayrak, 2020, s. 95).

Kaynakça

- Argunşah, H. (Haz.). (2001a). *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri: Hikâyeler I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Argunşah, H. (Haz.). (2001b). *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri: Makaleler I*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Argunşah, H. (2017). Ömer Seyfettin’de Millî Kimliğin İnşasında Kadın. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında “Kadın” Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss.55-79). Ankara: Kibatek Yayınları.
- Birinci, N. ve Sağlam N. (Haz.). (2002). *Ruşen Eşref Üneydin Bütün Eserleri Röportajlar I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durmuş, M. (2018). Ömer Seyfettin’in Bahar ve Kelebekler Adlı Öyküsünde Doğu ve Batı Kadını Karşıtlığından İdeal Kadına. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 890-901.

- Durmuş, M. (2021). Ömer Seyfettin'in Anlatılarında Bağlamını Geleneksel Yanılsamadan Kurtaramamış Öteki. *Çağını Kurgulayan Yazar: Ömer Seyfettin, Çağrılı Çevrimiçi Ulusal Sempozyum*. Kars: Kafkas Üniversitesi. 20.12.2021 tarihinde <https://www.youtube.com/channel/UCLHWXFB4OqmH5RnHGltqeBQ> adresinden erişildi.
- Enginün, İ. (2021). *Loti'nin Türklere Bakışı ve Edebiyatçılarımızın Yorumu*. 27.02.2021 tarihinde <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80378/inci-engunu.html> adresinden erişildi.
- İrzık, S. (2005). Öznenin Vefatından Sonra Kadın Olarak Okumak. S. İrzık ve J. Parla (Der.), *Kadınlar Dile Düşünce* içinde (ss. 35-56). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köroğlu, E. (2006). Ulusu Sokaktan Tahayyül Etmek: Ömer Seyfettin'in Öykülerinde Milliyetçilik, Gündelik Hayat, Duygular. H. Argunşah ve A. Demir (Haz.), *Ömer Seyfettin'i Yeniden Okumak* içinde (ss. 137-155). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Özbayrak, M. (2020). Ömer Seyfettin'in Türk Kadını Dergisinde Uzaktan Eğitim Dersi: Genç Kızlar İçin Doğal Yazmak Sanatı. *Hars Akademi*, 1, 83-97.
- Reyhanoğulları, G. (2020). Anlatıcının Konumuna Bağlı Olarak "Bahar ve Kelebekler" in Simgesel Değeri. *Hars Akademi*, 1, 134-158.
- Sancar, S. (2020). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Timuroğlu, S. (2020). *Kanatlanmış Kadınlar: Osmanlı ve Avrupalı Kadın Yazarların Dostluğu*. İstanbul: İletişim Yayınları.